

№ 02 (871)
Студзень 2022 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ✎ Краязнаўства: гісторыя карэліцкай школы – стар. 2 – 3
- ✎ Спадчына: даследаванне помнікаў архітэктуры ў першай палове XX ст. – стар. 4 – 5
- ✎ Рэгіён: побытавыя прылады стрэшынцаў – стар. 7

Сафііскі сабор у Полацку

Фота: Максіма Г. А. ЛЬПЯРОВІЧА

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту зладзіў серыю калядных мерапрыемстваў. Акрамя экскурсіі з расповедам пра Каляды 3 і 4 студзеня наведнікі ўдзельнічалі ў варожбах, калядаванні і майстар-класе па беларускіх танцах і гульніях.

8 студзеня адбылася перароблена на сучасны лад рэканструкцыя абрадавага мерапрыемства «Тры Каралі»

(у народзе таксама «Тры мудрацы» ці «Цары з Усходу») на падставе этнаграфічных звестак з Воранаўскага раёна. Гэта адно з галоўных святаў каталіцкага календара, якое адзначаецца 6 студзеня. Вернікі ўспамінаюць вешчуну Каспара, Мельхіёра і Балтазара, якія наведалі нованароджанага Ісуса, каб прынесці яму дары. Гэта традыцыйныя персанажы святкавання Калядаў і важная частка хрысціянскай традыцыі. У праграму таксама ўвайшоў

батлеечны спектакль, традыцыйныя беларускія народныя забавы, танцы і розныя майстар-класы.

✓ У зале беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі з 4 студзеня праходзіць выстава «Кругі быцця», прымеркаваная да 80-годдзя з дня нараджэння беларускай паэзкі і перакладчыцы Веры Вярбы (Гертруда Сакалова; 1942 – 2012). Яе паэзія – лірычная спеведзь пра час і сваё пакаленне, што вызначаецца летуценнасцю і рамантычнасцю. Асноўныя матывы творчасці – апяванне маладосці, каханя, мацярынства, роздум пра гісторыю роднага краю і яго сучаснасць. Экспануюцца як аўтарскія зборнікі, так і пераклады з рускай мовы, якія рабіла паэтка, і пераклады яе твораў на ўкраінскую, рускую, малдаўскую, польскую і іншыя мовы.

✓ На «Калядным вечары» ў Лошыцкай сядзібе 8 студзеня распавялі пра традыцыі святкавання Нараджэння Хрыстовага ў сем'ях буйных землеўладальнікаў Мінскай губерні Любанскіх, Кеневічаў і іншых. Салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі выканалі класічныя калядныя творы.

✓ Яшчэ адну калядную сустрэчу «Хрыстос нарадзіўся на вашым двары» зладзіў 9 студзеня гомельскі філіял Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава. Акрамя батлеечнага

прадстаўлення «Цар Ірад» у праграме былі шчадроўныя ды калядныя песні, вершы, пахвальбы, успаміны.

✓ Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры і Студэнцкае этнаграфічнае таварыства правялі 9 студзеня імпрэзу «Прышла Каляда ўвечары». Наведнікаў навучылі плесці саламяных павукоў і выразаць выцінанкі, расказалі пра традыцыі святкавання Калядаў, паказалі тэматычныя этнаграфічныя кінафільмы. Спевы і калядны абрад абыходу з казой зладзілі фальклорныя гурты «Горынь» і «Дайнава».

Дзяўчаты з «Горыні» імкнуцца спяваць народныя песні без апрацоўкі, аснову рэпертуару гурта складаюць песні з цэнтральных і паўночных рэгіёнаў Беларусі. Святлана Клепікава і Ганна Сілівончык з «Дайнавы» спяваюць у аўтэнтычнай манеры, песні падабраны пераважна з Памямоня і Паазер'я. Суправаджае іх спевы дуда, скрыпка, гудок ці ліра Касі Радзівілавай. У вачаровай праграме прагучала таксама інструментальная музыка ад «VolArts» і адбыліся танцы ад клуба традыцыйнага танца «Сіта».

Скарыстаная інфармацыя Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, музея «Лошыцкая сядзіба», Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

Рэканструкцыя абрадавага мерапрыемства «Тры Каралі»

Сябры! На «Краязнаўчую газету» можна падпісацца да 25 чысла любога месяца. Калі ласка, далучайце да выдання сваіх сяброў і калегаў, каб пашыралася сябрына радзімазнаўцаў, каб адзінае ў сваім родзе выданне захавалася. Будзем разам!

Падпісныя індэксы: індывідуальны – 63320, ведамасны – 633202

Рэдкалегія і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра ўдзячныя нашым чытачам і аўтарам за ўвагу да нашага выдання. Але, на жаль, часам бываюць прыкрыя выпадкі, што ўскладняюць падрыхтоўку артыкула ды ілюстрацыяў да друку. На гэта і хочацца звярнуць увагу сяброў.

Тэкст. Артыкул або нататка павінны быць набраныя ў тэкставым рэдактары Microsoft Word, захаваныя ў фармаце .rtf, як варыянт – .doc, але не .docx (на жаль, гэты фармат на сёння дае найбольшую колькасць памылак з-за збою). Як варыянт, могуць быць і іншыя тэкставыя рэдактары (да прыкладу, бясплатныя AbiWord або OpenOffice ды падобныя), але абавязковая умова – захоўваць у фармаце .rtf. Шрыфт (гарнітура, памер, іншыя параметры, а таксама абзацныя водступы) можа быць абраны самастойна (мы прапануем Arial, 13 пунктаў, паўтара інтэрвала, водступ 1,25 см).

Пазначайце па магчымасці **поўнасю імяны і прозвішчы** асобаў, згаданых у тэксце, **расшыфроўвайце ініцыялы** аўтара артыкула, а таксама **абрэвіятуры і скарачэнні**.

Газета друкуе матэрыялы на беларускай мове; рэдакцыя перакладае тэксты ў крайніх выпадках, загадзя агавораныя пры сустрэчы, па тэлефоне або праз электронную пошту. Вялікая просьба да аўтараў, якія карыстаюцца

электроннымі перакладнікамі: калі ласка, перачытвайце атрыманы тэкст і ўносьце карэктывы, бо электронныя сродкі перакладу недасканалыя. **Лепей** жа ўвогуле **перакладаць самастойна**, не спадзяваюца на штучны інтэлект.

Ілюстрацыі. Малюнкi, рысункi, фотаздымкi павінны быць захаваныя ў фармаце .jpg (.jpeg) або .tiff. Пажадана **300 кропак** на цалю (dpi), дапускаецца не меней за **1920**, мінімум **1600 пікселяў** па большым баку, ці памерам не менш за **500 кілабайт**. **Лепш** за ўсё **дасылаць арыгінал фотаздымка**, не апрацаваны ў старонніх праграмах (Photoshop, FastStone і падобныя). **Ілюстрацыі не трэба ўстаўляць у тэкставы дакумент**, а прымацоўваць асобна або архіваваць некалькі фота (малюнкаў) і прымацоўваць да пiсьма архіў. Не забывайцеся **пазначыць, на якой ілюстрацыі хто або што адлюстраваны**. Калі ёсць магчымасць, пазначайце **аўтарства здымка** або малюнка, рысунка (або крыніцу іх паходжання).

Што ж да фота на паперы, то не дасылайце, калі ласка, ксеракопіі ілюстрацыяў.

Прасім сяброў звярнуць увагу на гэтыя просьбы і рэкамендацыі пры супрацоўніцтве з рэдакцыяй «Краязнаўчай газеты». Спадзяемся, нашыя стасункі будуць плённыя і зычлівыя.

Будзем разам рабіць нашу з вамі «Краязнаўчую газету»!

З гісторыі школы

Школьныя часы застаюцца ў памяці кожнага. У думках мы часта вяртаемся да той навучальнай установы, дзе некалі адкрывалі для сябе цудоўны свет ведаў, успамінаем любімых настаўнікаў. Хачу распавесці чытачам «Краязнаўчай газеты» гісторыю карэліцкай школы, дзе мне давялося вучыцца ў 1960 – 1970-х гг.

Народнае вучылішча імя Яго імператарскага Вялікасці

Увечары 22 лістапада 1911 г. на ўсходняй мястэчкі Карэлічы ў будынку, дзе месціліся Карэліцкае народнае вучылішча і чатырохкласнае гарадское, пачаўся пажар. Васіль Кішко, загадчык двухкласнага сельскага вучылішча імя Яго імператарскага Вялікасці Мікалая Александравіча, правяраючы вучнёўскія шпыткі, выпадкова перакуліў газавую лампу. Газа ўспыхнула і трапіла праз шчыліны пад падлогу, дзе было шмат ядлоўцаў, пакладзеных туды, каб не заводзіліся мышы. Сухі ядловец лёгка загарэўся, і хутка ўвесь другі паверх будынка аказаўся ахутаны дымам. Баючыся, што агонь пад падлогай распаўсюдзіцца па ўсім будынку і перакінецца на драўляныя лесвіцы, людзі пачалі выносіць рэчы, дзеля чаго давялося ўзламаць зачыненыя дзверы і выбіць вокны на першым паверсе. Дзякуючы намаганням сялянцаў пажар хутка быў патушаны, але падлога ў пакоі настаўніка паспела выгарэць. 23 лістапада ў Мінскую дырэкцыю народных вучылішчаў з Карэлічаў паляцела тэлеграма, у якой паведмлялася, што заняткі на некалькі дзён прыпыненыя з-за пажару. У той жа дзень настаўнік-інспектар Карэліцкага гарадскага вучылішча Сцяпан Рамановіч накіраваў дырэктару народных вучылішчаў рапарт, у якім паведміў пра здарэнне: «Честь имею донести Вашему Высококордню, что 22 ноября в 9 часов вечера от разбитой учителем народного училища лампы

вспыхнул в здании пожар. Занятия были прекращены на один день и 24 ноября открываются».

Гэтае здарэнне адбылося праз год пасля таго, як Сцяпан Канстанцінавіч стаў настаўнікам-інспектарам вучылішча, адкрытага 1 верасня 1910 г. Ён (1878 – 1959) паходзіў з сялянскай сям'і, што справедліва ўвёсць Падкасоўе на Навагрудчыне недалёка ад Шчорсаў. Атрымаўшы адукацыю ў Нясвіжскай семінары, спачатку настаўнічаў ва Уселоўскім народным вучылішчы на Навагрудчыне, а ў 1901 г. падаўся ў Вільню ў настаўніцкі інстытут. Паводле архіўных дакументаў пасля вучобы быў зацверджаны ў чыне калегіскага сакратара, з 1904 г. настаўнічаў у Ігуменскім вучылішчы, з 1908-га – у 3-м мінскім гарадскім вучылішчы, а праз два гады быў накіраваны ў Карэлічы. Разам з ім прыехала жонка Аляксандра Рамановіч (Зотава), якая таксама атрымала педага-

гічную адукацыю. Пасяліліся настаўнікі ў будынку народнага вучылішча на другім паверсе. У 1911 г. у Рамановічаў нарадзіўся сын Валянцін, які пазней скончыў Віленскі ўніверсітэт і стаў таленавітым мастаком.

Дакументы сведчаць, што народнае вучылішча існавала ў Карэлічах з 1 верасня 1862 г. Сёлета мы будзем адзначаць 160-годдзе школы ў Карэлічах! Ёсць звесткі, што з казны на ўтрыманне вучылішча выдзелілі 200 рублёў. У 1880-х гг. тут настаўнічалі Канстанцін Рыбцэвіч, Аляксандр Краскоўскі, у 1890-х – Канстанцін Якімовіч, Фёдар Бусько, у пачатку 1900-х – Міхаіл Шут, Міхаіл Добраслаўцаў, Іван Сатыга, Канстанцін Шыш, з 1907 да 1911 г. – равеснік адмены прыгоннага права Аляк-

сандр Дзянькевіч. Апошні ў пачатку мінулага стагоддзя спрычыніўся да з'яўлення ў мястэчку будынка народнага вучылішча, пісаў прашэнне на імя Мікалая II з просьбай выдзельць сродкі на яго будаўніцтва, вазіў з Івянця чырвоную цеглу на будоўлю, уклаў у добрую справу ўласныя грошы, а потым сам настаўнічаў у гэтай навучальнай установе, якая з 1909 г. стала двухкласным сельскім вучылішчам. Разам з ім прапавалі настаўніца Вольга Маскалевіч і законавучыцель, святар карэліцкай царквы Уладзімір Любіч. Пазней А. Дзянькевіч вучуў дзяцей у Зарокіцкім вучылішчы недалёка ад Карэлічаў.

Настаўнік вывёў на шырокі жыццёвы шлях не толькі многіх вучняў, але і сем'ярых уласных дзяцей. Старэйшы сын Мікалай яшчэ да рэвалюцыі падаўся ў Кіеў і там працаваў інспектарам праверачнай палаты, а потым пачаў здымацца ў фільмах і спяваць на опернай сцэне. Адметным аказаўся і лёс дачкі Людмілы, якая скончыла ў Кіеве рэжысёрскі факультэт кінаінстытута і стала кінарэжысёрам. З 1937 г. яна прапавала на Адэскай кінастудыі, а потым – на кінастудыі імя А. Даўжанкі. Пры яе непасрэдным удзеле былі знятыя фільмы «Я – чарнаморац!», «Блакiтныя дарогі», «Лёс Марыны», «Мора кліча», «Матрос Чыжык» і многія іншыя. Л. Дзянькевіч стала выдатнікам кінематаграфіі СССР і ўпісала адметную старонку ў гісторыю савецкага кіно. А пачыналі вучобу брат і сястра ў Карэлічах.

Карэліцкі настаўнік пахаваны на могілках вёскі Руціца. На помніку зроблены надпіс: «Александр Яковлевич Денкевич, бывший народный учитель. Ж(ил) 64 г. Ум(ер) 4 октября 1924 г.».

А. Дзянькевіч з 1909 да 1911 г. быў загадчыкам Карэліцкага двухкласнага

вучылішча, якое будаваў разам з сялянамі (да гэтага ў Карэлічах існавала аднакласнае вучылішча). Потым яго замяніў на гэтай пасадзе былы настаўнік Зарацкага вучылішча В. Кішко, а А. Дзянькевіч перайшоў на яго месца. Што ж адбылося? У 1910 г. у будынку сельскага двухкласнага вучылішча размясцілі чатырохкласнае гарадское вучылішча. Дзвюм установам пад адным дахам стала цесна, і 17 кастрычніка 1911 г. новы загадчык двухкласнага вучылішча В. Кішко падаў інспектару Мінскай дырэкцыі народных вучылішчаў рапарт, у якім гаварылася, што двухкласнаму вучылішчу не хапае месца ва ўласным будынку.

«В здании, построенном для Кореличского двухклассного имени Его императорского Величества Николая Александровича училища, временно помещались городское училище. Инспектор городского училища не признаёт, что это здание построено крестьянами для двухклассного училища, а считает его принадлежащим городскому училищу. Кроме того, имея собственное здание, построенное крестьянами для двухклассного училища, имеющее три классные комнаты, учителя занимаются в одной комнате. Это имеет большое неудобство и даже влияет на успешность школьного дела. Квартира учительницы вполне годится под класс, но если таковую обратить, то учительница должна нанять квартиру. Г. Инспектор городского училища пользуется квартирой, принадлежащей двухклассному училищу, каковую он может освободить для пользования двухклассному училищу.

Об изложенном честь имею покорнейше просить Ваше Высококордие довести до сведения Г. Директора народных училищ и сделать распоряжение, что-

Сцяпан і Аляксандра Рамановіч з сынам Валянцінам (каля 1914 г.)

Прачытай – быццам дома пабываў

Кожны год радуе сваімі творчымі поспехамі наш знакаміты паэт і празаік, лаўрэат шматлікіх літаратурных прэмій і ўладальнік прэстыжных званняў Мікола Чарняўскі.

Яго кнігі – як паэтычныя, так і празаічныя, адрасаваныя як дзецям, так і дарослым – заўсёды знаходзяцца ў дзяржавы чытачоў. Сведчанне гэтаму – і чарговы празаічны зборнік пісьменніка «Вяселле ў Налібоках: жыццёвыя былі, гумар»

(Мінск: Мастацкая літаратура, 2021).

З кнігі мы даведаемся і пра прыгоду, што адбылася ў свой час у пушчанскай вёсцы Налібокі, і пра каньяк... з разьбой, і пра «дзівакоў», якія жылі на малой радзіме аўтара – у Буда-Кашалёўскім раёне, і з задавальненнем пасмяямся, чытаючы гумарыстычныя творы ў раздзеле «Карацельскі з "Парнаскай арцелькі"».

У дакументальных жа творах, змешчаных у новай

кнізе, – а менавіта ў гэтым іх арыгінальнасць і цікавасць, – мы яскрава бачым землякоў пісьменніка, каларытныя вобразы тых людзей, з якімі зводзіў яго лёс. Чытаючы гэтыя жыццёвыя былі («Як пад бацькавай грушкай пастаяў...», «Вяселле ў Налібоках, альбо Не ўсё смачнае, што з маслам» і «Каньяк з разьбой, альбо З лёгкай парай, карашкі!»), мы ўспамінаем і сваіх землякоў, такіх жа «дзівакоў», якія жылі або яшчэ жыўць

у нашых родных мясцінах. І як пісьменнік, «пастаяўшы пад бацькавай грушкай», успомніў незвычайныя моманты са свайго жыцця, так і мы, чытаючы гэтую кнігу, успамінаем штосьці сваё.

Вялікай удзячнасці заслугу ўвае М. Чарняўскі за тое, што дае кожнаму чытачу мажлівасць у душы перанесціся ў свой родны кут, успомніць яго насельнікаў, як былых, так і цяперашніх, перажыць яшчэ раз шчымыя моманты былога, ажывіць у сэрцы любоў да сваёй малой радзімы.

Міхась СЛІВА

ў Карэлічах

бы Інспектар городского училища немедленно освободил погреб, кладовую, учительскую, а вместе с тем и квартиру, занимаемую им. Классы могут оставаться в этом же здании до конца учебного года. Заведывающий В. Кишко».

Можна зрабіць выснову, што будынак народнага вучылішча, дзе цяпер знаходзіцца Карэліцкі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі, быў пабудаваны не пазней за 1910 г. Узводзіўся ён для двухкласнага вучылішча, а двухкласным, як сведчыць «Памятная книжка Минской губернии», народнае вучылішча стала ў 1909 г.

Карэліцкае гарадское вучылішча

Гарадское вучылішчу, дзе ў 1911 г. працавалі настаўнік-інспектар С. Рамановіч, настаўнікі Аляксандр Сітнікаў і Іван Каралько, а таксама законавучыцель У. Любіч, пасля рапарта В. Кішко было прапанавана арандаваць памяшканне, і налета гарадское вучылішча размясцілася ў двух наёмных дамах за 1100 рублёў у год. На яго ўтрыманне адпускатася з казны 4250 рублёў, са спецыяльных сродкаў – 1100 рублёў. У 1911 г. у вучылішчы было 96 вучняў, плата за навучанне складала 10 рублёў у год, заробак настаўнікаў – 700 – 800 рублёў у год.

Што ўваходзіла ў гэты заробак? Настаўнік-інспектар С. Рамановіч атрымліваў жалаванне памерам 350 рублёў, «сталовыя» грошы – 190 рублёў, 150 рублёў за кіраванне вучылішчам, дап. – 138 рублёў, а таксама меў кватэру. Настаўнік А. Сітнікаў меў 350 рублёў жалавання, 190 рублёў «сталовых», 75 рублёў кватэрных і столькі ж за выкладанне спеваў. Законавучыцель У. Любіч атрымліваў жалаванне 250 рублёў, «сталовыя» – 140 рублёў

і дап. – 73 руб. (у 1911 – 1915 гг. можна было купіць каня за 80 рублёў, карову – за 50, свінню – за 20, батон хлеба каштаваў 5 капеек, абед у сталовай – ад 30 да 50 капеек, дзясятка яек – 30 капеек).

У 1912 г. колькасць вучняў павялічылася да 140. У вучылішчы пасля заканчэння Віленскага настаўніцкага інстытута з'явіўся яшчэ адзін педагог – Максім Царык.

1 студзеня 1913 г. Карэліцкае гарадское вучылішча было ператворанае ў вышэйшае пачатковае. Колькасць вучняў павялічылася да 174 чалавек, большым стаў і заробак настаўнікаў: інспектар атрымліваў 1560 рублёў (жалаванне – 960 рублёў, за загадванне – 300 рублёў, за выслугу – 300 рублёў, меў кватэру), А. Сітнікаў – 900 рублёў і 200 за выкладанне спеваў. На працу быў прыняты настаўнік Уладзімір Танкевіч (яго заробак склаў 960 рублёў), на наступны год пачала працаваць з дзецьмі і А. Рамановіч. 14 верасня 1914 г. інспектар С. Рамановіч звярнуўся да дырэктара народных вучылішчаў Мінскай губерні з прашэннем «о разрешении израсходовать из специальных средств училища для выдачи вознаграждения допущенной к временному исполнению из платы по найму обязанно-

стей учителя Кореличского высшего начального училища Александре Георгиевне Романович по 40 рублей за годовой урок, что за 18 уроков составит 720 рублей в год». У 1914 г. спецыяльныя сродкі ў вучылішчы (плата за навучанне) склалі 1555 рублёў.

У вучылішчы выкладаў Закон Божы, арыфметыку, алгебру, геаметрыю, чарчанне, рускую мову, геаграфію, гісторыю, прыродазнаўства, праводзіліся ўрокі спеваў, малявання і фізкультуры. У першы клас прымаўся дзеці ад 10 да 13 гадоў. Дакументы сведчаць, што ў 1912 – 1915 гг. у Карэліцкім вышэйшым пачатковым вучылішчы навуцаў будучы генерал-майёр артылерыі, удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, адзін з будучых абаронцаў Масквы Аляксандр Трусевіч з вёскі Палааная.

Першы выпуск Карэліцкага вышэйшага пачатковага вучылішча адбыўся ў 1914 г., закончаную пачатковую адукацыю атрымалі 33 вучні. Тады ж вучылішча з выдатнымі адзнакамі скончыў хыхар Карэліцаў Аляксандр Богуш, які пазней стаў бацькам будучыя дактароў навук Андрэя і Аляксандра Богушаў. Пра яго выдатную вучобу сведчаць атэстат і кніга з дарчым надпісам інспектара С. Рамановіча. Пасля заканчэння вучылішча выпускнік трапіў спачатку на ваенныя курсы, а потым на вайну.

Скончыў гарадское вучылішча Павел Бурдо.

Ён нарадзіўся ў 1895 г. у Баранавічах у сям'і чыгуначніка. Пазней сям'я пераехала ў вёску Даўгінава. У дзевяць гадоў хлопчык пачаў вучобу ў народным вучылішчы спачатку ў Райцы, а потым у Даўгінаве. У 1911-м паступіў вучыцца ў гарадское вучылішча, пасля заканчэння здаў экзамен на званне народнага настаўніка ў Навагрудку, затым быў прызваны на ваенную службу. Прайшоўшы падрыхтоўку ў Вільні і Маскве, паручнік Бурдо быў накіраваны на фронт, пасля ранення прызнаны непрыдатным да вайсковых службаў. У 1920 – 1930-х гг. Павел Антонавіч працаваў на гаспадарцы, а пазней быў настаўнікам пачатковых класаў у школах раёна.

У 1914 – 1915 гг. у вышэйшым пачатковым вучылішчы працаваў настаўнікам Іван Івашын. Гэта сапраўднае імя паэта Янкі Журбы, які пад час знаходжання ў мястэчку пісаў вершы і друкаваў іх у газеце «Наша Ніва», але неўзабаве пакінуў Карэлічы і выехаў у бежанства.

У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі захаваліся дакументы, якія сведчаць, што ў час Першай сусветнай вайны асобны настаўнікі карэліцкага вучылішча трапілі на вайну. 18 ліпеня 1914 г. быў мабілізаваны на ваенную службу і адпраўлены ў 71-ы запасны батальён настаўнік А. Сітнікаў. 10 жніўня жонка Сітнікава накіравала на імя міністра народнай адукацыі тэлеграму, у якой паведавала, што муж прызваны ў армію, а яна засталася без сродкаў да існавання. Сям'і мабілізаванага было прызначана ўтрыманне. 20 жніўня 1914 г. Міністэрства народнай асветы растлумачыла: «Если Ситников состоит на государственной службе, то семейству его надлежит выдавать всё производимое ему содержание, если же он состоит преподавателем из платы по найму, то семейство его имеет право на получение всего или части содержания согласно установленному Советом Министров особому исчислению». 6 чэрвеня

1915 г. Міністэрства народнай асветы ўдакладніла, што «ежемесячное пособие семейству учителя Кореличского высшего начального училища Ситникова по Правилам 9 августа 1914 г. должно быть выдаваемо до дня произведения его в прапорщики».

У ліпені 1915-га ў дзеючую армію для выканання пастырскіх абавязкаў камандзіраваны быў і святар карэліцкай царквы айцец У. Любіч. 28 ліпеня 1915 г. епіскап Мінскі накіраваў адказ дырэктару народных вучылішчаў: «На отпущение от 14 сего июля за № 5463 имею честь сообщить Вашему Превосходительству, что я согласен на допущение священника Кореличской церкви Новогрудского уезда А. Кобы к исполнению должности законоучителя местного высшего начального училища на время нахождения законоучителя сего училища священника В. Любича в действующей армии».

Інспектар вучылішча С. Рамановіч характар меў настойлівы і прынцыповы, што, відаць, і спарадзіла абвінавачванне ў «нядобранадзейнасці»: маўляў, вёў з людзьмі размовы аб несвоечасовасці вайны. Настаўнік, які страціў на вайне ў 1914 г. адзнака брата і ўзяў на сябе клопат пра яго дзяцей, вымушаны быў даваць тлумачэнні ў вышэйшыя інстанцыі, каб абвергнуць паклёпы і абараніць сваю годнасць. У 1915-м Рамановіч перавялі на Палессе, у Давыд-Гарадок, дзе ён працаваў інспектарам мясцовага вучылішча. Вышэйшае пачатковае вучылішча ў Карэлічах, інспектарам якога стаў Аляксандр Лесік, у 1916 г. ужо не дзейнічала, а вось у двухкласным сельскім вучылішчы працягвалі займацца дзеці. Загадаў ім па-ранейшаму В. Кішко, не пакінуў працу і Марыя Біруковіч, законавучыцелем застаўся святар А. Коба.

Святлана КОШУР,
выпускніца Карэліцкай СШ 1974 г.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Былы будынак народнага вучылішча (1930-я гг.)

Лёс гістарычнай спадчыны Беларусі

Пачаткам рэстаўрацыі і аховы помнікаў гісторыі і культуры ў Беларусі лічыцца XVIII – пачатак XX ст. Гэта перыяд, калі архітэктары, рэстаўратары, археолагі і гісторыкі мастацтва пачалі вывучаць будаўнічыя матэрыялы і канструкцыі старых будынкаў з мэтай аднаўлення іх першапачатковага выгляду. Прычым вывучаліся толькі праваслаўныя храмы XI – XII стст. у рэчышчы ідэалогіі Расійскай імперыі. Даследчыкі ўпершыню звярнулі ўвагу на тылы муравак, старажытную цэглу (плінфу), фрэскі і пліткі падлогі.

Кардынальныя змены адбыліся пасля кастрычніка 1917 г., калі бальшавікі ліквідавалі інстытут прыватнай уласнасці на зямлю і нацыяналізавалі прамысловыя, культурныя і свецкія будынкі, пачалі праводзіць палітыку ваўнічага атэізму. Пад пагрозай апынулася тысяча храмаў і манастыроў, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі. Сітуацыю пагоршыла савецка-польская вайна 1919 – 1920 гг., у выніку якой, напрыклад, былі разбураны два храмы XII – XVII стст. Бельчыцкага манастыра ў Полацку.

Тым не менш 5 кастрычніка 1918 г. Ленін загадаў правесці першую дзяржаўную рэгістрацыю ўсіх манументальных і рэчавых помнікаў мастацтва і старажытнасці. У гэты ж дзень выканкам Савета Заходняй камуны з цэнтрам у Смаленску прыняў дэкрэт «Аб перадачы культурных каштоўнасцяў, маёмасці і ўстаноў аддзелам народнай асветы і абараніцы іх збору, уліку і аховы». Аналагічную паставоу прыняў 30 студзеня 1919 г. урад БССР, яна была надрукаваная ў газеце «Звязда». Значную ролю ў вывучэнні помнікаў беларускага мураванага дойлідства адыгралі спецыялісты Інстытута беларускай культуры, створанага ў 1922 г.

У 1923 г. у Полацк прыехаў з Масквы гісторык архітэктуры Мікалай Бруноў. Ён абследаваў Спаса-Праабражэнскую царкву XII ст., прапанаваў свой варыянт яе аднаўлення ў першапачатковым выглядзе і падтрымаў думку прафесара Някрасава аб моцным уплыве гэтага храма на ранняе маскоўскае дойлідства. Пазней, у 1928 г., ён выказаў меркаванне, што ў Полацку і Смаленску існавала арыгінальная творчая манера дойлідства, якая паўплывала на архітэктуру Ноўгарада.

14 чэрвеня 1924 г. былі вызначаныя катэгорыі помнікаў, што падлягалі ахове. 5 ліпеня 1926 г. з'явіўся заканадаўчы

акт «Аб парадку аховы помнікаў даўніны, мастацтва, быту і прыроды, якія абвешчаныя нацыянальным здабыткам». Упершыню ў БССР быў зацверджаны спіс помнікаў, прызнаных дзяржаўнай уласнасцю (уключаў 94 пункты).

Важнае месца ў вывучэнні полацкага мураванага дойлідства займаюць беларускія навукоўцы мастацтвазнаўца Мікола Шчакаціхін і археолаг Іван Хозераў. У 1926 г. яны даследавалі Сафійскі сабор і даказалі, што заходнія апсіды больш познія, хаця, як і ўсходнія, зробленыя таксама з плінфы, але яна пакладзеная не на цэментавай, а на чыстай вапнавай рошчыне.

М. Шчакаціхін быў яшчэ і выдатным выкладчыкам. З 1923 г. ён чытаў у Беларускай дзяржаўнай універсітэце курс гісторыі беларускага мастацтва, матэрыялы якога ў 1928-м выдаў асобнай кнігай. Даследчык адзначаў вялікі ўплыў на беларускае мураванае дойлідства візантыйскіх архітэктурных формаў, у тым ліку і пераробленых правінцыйных візантыйскіх формаў.

Акрамя таго, ён падрабязна апісаў муроўкі полацкага Сафійскага сабора XI ст. і пазначыў сярэднявечны тэмпальны плінфы – 2,5 см. У якасці аналагаў прывёў муроўкі кіеўскіх і чарнігаўскіх храмаў. Таксама М. Шчакаціхін вывучаў мур Дабравешчанскай царквы ў Віцебску. Ён адзначаў, што муроўка храма вельмі падобная да візантыйскіх узораў. Яна складаецца з тонкай даўгаватай (часам і квадратнай) плінфы, пакладзенай разам з тоўстымі вапняковымі плітамі. Звярнуў увагу навуковец і на чыста цагляную муроўку Спаса-Праабражэнскай царквы «з асобным прыёмам маркіроўкі прамажывых шэрагаў цэглы з дапамогай досяць шырокіх пластоў надворнага тынку». Цяпер мы называем яе муроўкай са схаваным шэрагам.

Дабравешчанская царква ў Віцебску

Таксама ён падрабязна разгледзеў будаўнічую тэхніку гродзенскай Каложскай царквы XII ст. Ён лічыў, што выкарыстанне ў якасці асноўных дэкаратыўных элементаў сценаў разнастайных паліваных плітак і шліфаваных гранітных камянёў, размешчаных у пэўным парадку, мае аналогіі ў мармуровых і алебастровых аздобах, уласцівых для храмаў Візантыі і Усходу.

Шчакаціхін быў першым беларускім даследчыкам, які звярнуў увагу на будаўнічую тэхніку нашых замкаў. Грунтоўнае вывучэнне замкавага дойлідства Валікага Князства Літоўскага дазволіла яму вылучыць некаторыя рысы беларускай готыкі, напрыклад, паступовае ўзнікненне і развіццё гатычнай спічастай аркі і замена яе на паўцыркульную ці пашырэнне зорчатых скляпенняў.

У сваёй кнізе М. Шчакаціхін не абмінуў будаўнічую тэхніку Мірскага замка. Ён пісаў, што замак зроблены з камянёў і добра абпаленай ды роўна пакладзенай цэлы. Муроўка ўсюды вельмі моцная, а форма цэглы звычайная, падоўжаная. Фактычна даследчык першым вызначыў розныя напрамкі будаўнічай тэхнікі беларускага мураванага дойлідства XI – XII і XIV – XVI стст.

Адначасова з М. Шчакаціхіным беларускае мураванае дойлідства XI – XII стст. вывучаў І. Хозераў. Ён прышоў да высновы, што заходнія апсіды полацкага Сафійскага сабора былі зробленыя не раней за XV ст. Пасля вывучэння муроўкі заходняй сцяны, да якой пазней прыбудавалі апсіды, вызначыў, што заходні фасад храма XI ст. быў зроблены ў тэхніцы мяшанай муроўкі. І. Хозераў аднавіў

першапачатковы план сабора, у аснове якога ляжаў квадрат з бакамі памерам каля 27 м кожны. У 1926 г. ён даследаваў верхнюю частку Спаса-Праабражэнскай царквы XII ст., дапоўніў рэканструкцыю М. Брунова і прапанаваў сваю, пры гэтым дэтальна вывучаў сістэму муроўкі храма.

У 1928 г. даследчык правёў раскопкі двух храмаў XII ст. Бельчыцкага манастыра. Пад час раскопак Пятніцкай царквы былі адшуканы рэшткі першапачатковай прамавугольнай апсіды і падземная камера (крыпта) пад усім будынкам храма з трыма прытворамі, выяўлена, што ў аснове падмурка пакладзеныя дубовыя брусы. Былі знойдзеныя дзве падлогі: адна – у выглядзе цэментавай гладкай паверхні таўшчынёю 10 – 12 см і другая – выкладзеная з квадратных плітак. Абодва храмы былі распісаныя фрэскамі.

І. Хозераў дэтальна вывучаў розныя будаўнічыя матэрыялы, асабліва плінфу. У 1928 г. ён прапанаваў называць выявы, якія выступаюць на плінфе, знакамі (гэтыя малюнкі былі выразаныя ў сценах драўлянай формы для вырабы цэглы), а выявы, уцёнцены ў гліняную масу яшчэ вільготнай цагляны адрасу пасля яе вырабу адмысловым штампам, – клеймамі.

Распачатаю ў БССР працу па даследаванні помнікаў архітэктуры перапыніў сталінскі тэрор. У выніку М. Шчакаціхін быў рэпрэсаваны, яго кнігі і публікацыі забароненыя. І. Хозераў, які стаў працаваў і жыў у Смаленску, больш не прыязджаў у Беларусь і займаўся вывучэннем архітэктуры Смаленска. У 1937 г. амаль усе беларускія археолагі былі арыштаваныя, пазней расстраляныя ці сасла-

ныя ў ГУЛАГ, у Беларусі практычна не засталася спецыялістаў у галіне археалогіі, гісторыі архітэктуры і мастацтвазнаўства.

У 1930 г. з храмаў пачалі здымаць званы, бо царкоўны зван забаранілі. Калі ў пачатку XX ст. у Мінску праваслаўных храмаў было больш за 30, то ў 1937 г. дзейнічала толькі царква Святой Марыі Магдалены на Старожоўцы. У 1938-м у БССР засталіся тры адкрытыя царквы: у Вабруйску, Оршы і Мазыры. Неўзабаве закрылі і іх. Царкоўныя будынкі масава знішчалі альбо перабудоўвалі.

У Магілёве да 1917 г. было 73 храмы розных канфесіяў, а да 1941 г. захаваўся пяць будынкаў. Толькі ў 1937 г. за адну ноч тут узарвалі дзесяць царкоўных ансамбляў, каб яны «не псавалі выгляд» на толькі што пабудаваны ў цэнтры горада Дом Саветаў. Галоўным спецыялістам па знішчэнні беларускіх храмаў стаў на чале імя штаба сапёрнага батальёна Пётр Грыгарэнка, які распрацаваў новую метадыку падрыву культурных будынкаў. Менавіта ён у 1934 г. узарваў сабор у Віцебску, Свята-Мікалаеўскі сабор у Слуцку, храмы ў Мінску, Магілёве і Смаленску. Цікава, што пасля вайны ён стаў дысідэнтам і вернікам, выяхаў у ЗША, дзе выдаў кнігу ўспамінаў, у якой апісаў і сваю дзейнасць па руйнаванні помнікаў на тэрыторыі Беларусі.

Пасля падпісання ў 1921 г. Рыжскага мірнага дагавора значная частка Беларусі апынулася ў складзе Другой Рэчы Паспалітай. Тут развіваліся архітэктура і археалогія, дзейнічаў Віленскі ўніверсітэт імя Стэфана Баторыя, жылі і працавалі беларускія і польскія архітэктары, рэстаўратары, археолагі, мастакі і гісторыкі мастацтва. Пры ўніверсітэце існавала камісія па ахове старажытнасцяў на чале з прафесарам і знымым мастаком Фердынандам Русчыцам. Шмат зрабіў для вывучэння беларускага дойлідства архітэктар Юліуш Кюс.

Тады ж у Заходняй Беларусі плённа працаваў мастак Язэп Драздовіч. Ён пакінуў замалеўкі замкаў у Міры, Лідзе, Крэве і Гальшанах. У 1927 – 1930-х гг. стварыў серыю замалевак муроў Наваградскага замка, а таксама графічную рэканструкцыю ўмацаванняў Наваградскага замчышча.

ў першай палове XX ст.

У 1920 г. пры Міністэрстве веравызнання і асветы ў Польшчы быў створаны камітэт кансерватараў дагістарычных старажытнасцяў. Яго задачамі сталі ахова і вывучэнне археалагічных помнікаў. Помнікі архітэктуры Сярэднявечча на тэрыторыі Заходняй Беларусі былі далучаныя да польскага культурнага фонду, іх даследавалі і аднаўлялі як за дзяржаўныя сродкі, так і за грошы ўласнікаў замкаў, палацаў, гарадскіх дамоў і вясковых фальваркаў. Пад час рэстаўрацыйных і кансервацыйных работ на некаторых архітэктурных помніках праводзілі раскопкі. Напрыклад, у Навагрудку археолагі адкапалі каменны мур паміж вежамі Касцельная і Шчытоўка, а таксама падмуркі Малой брамы і Пасадскай вежы. Знайшлі і падмуркі замкавага палаца, які некалі стаяў паміж Касцельнай вежай і Шчытоўкай, рэшткі муру і сутарэнняў каменнай замкавай царквы, пабудаванай з цэглы-пальчакі. Няма ла зрабіў у справе аховы помнікаў беларускага мурванага дойлідства польскі кансерватар Ежы Рэмер.

Звесткі пра помнікі беларускай архітэктуры і старажытныя будаўнічыя матэрыялы знаходзіліся ў тагачасных экспазіцыях беларускіх музеяў у Вільні, Гродне, Слоніме і Пінску. Так, у Беларускаму музеі імя Івана Луцкевіча ў Вільні былі выстаўленыя блокі некалькіх тыпаў, з якіх пабудаваны Віленскі замак, а таксама галасіні з Каложскай царквы XII ст.

Сярод даследчыкаў гэтага часу варта назваць Язэпа Ядкоўскага, які нарадзіўся ў Гродне і скончыў Маскоўскі археалагічны інстытут. У Гродне ён стварыў гісторыка-археалагічны музей і быў яго кіраўніком да 1936 г. Дзякуючы яго намаганням улады перадалі пад музей будынак Старога замка, дзе раней размяшчаліся вайскоўцы.

На мяжы 1930 – 1931 гг. музей пераехаў у часткова адрамантаваны палац Старога замка і заняў пад экспазіцыю пяць залаў першага паверха. Пасля вясновай паводкі 1932 г. схілы Замкавай гары былі моцна падмытыя, і замкавыя мury часоў Вітаўта і Баторыя маглі абваліцца. Каб прадухіліць гэта, вырашылі зрабіць нівеліроўку на тэрыторыі замчышча. Частка зямлі з двара была знятая і выкарыстаная для ўмаца-

вання схілаў гары. Пад час земляных работаў у паўднёвай частцы двара, каля замкавых муруў, знайшлі рэшткі невядомага раней будынка, зробленага з плінфы.

Я. Ядкоўскі выказаў меркаванне, што гэта княжацкі палац (храм, церам). Яго здагадкі пацвердзілі рускі эмігранцкі навуковец Аляксандр Салаўёў, які ў верасні 1934 г. прыехаў у Гродна і аглядзеў мury будынка.

Ядкоўскі вывучыў муруўку і плінфу рэшткі княжацкага палаца і вырашыў распачаць грунтоўныя археалагічныя пошукі, каб знайсці культурныя пабудовы XII ст. У 1933 г. за 20 м на поўнач ад храма ён знайшоў рэшткі двух цагляных будынкаў. Даследчык вызначыў іх як рэшткі храмаў, у навуковай літаратуры яны вядомыя як Верхняя і Ніжняя царквы. Падмуркі Ніжняй царквы Я. Ядкоўскі датаваў XI – XII стст. Што да Верхняй царквы, то тут датаванне ў навукоўцаў рознае.

У 1935 г. у сувязі з рамонтам Каложскай царквы Я. Ядкоўскі правёў раскопкі каля яе паўночна-ўсходняй апсіды. Былі адшуканыя невялікія пліткі падлогі і плінфа са знакамі на тарцах. Пад рэшткі падлогі XVIII ст. з мармуровых плітак даследчык знайшоў фрагменты падлогі XII ст., зробленай з квадратных і трохкутных паліваных плітак. Глыбейшоў пласт чорнай зямлі таўшчынёю 5 – 8 см, а вышэй былі кавалкі непаліваных плітак падлогі з арнамантам таўшчынёю 4,2 см памерам 19,5х19,5 см. Варта зазначыць, што гэта адзіны выпадак знаходка такіх плітак падлогі на тэрыторыі Беларусі.

Мірскі замак (Фота Яна Булгака. 1930-я гг.)

Вынікі даследаванняў Ядкоўскі змясціў у сваёй кнізе, што выйшла ў 1936 г. Ёе з'яўленне стала прычынай канфлікту з варшаўскімі археолагамі, у выніку якога навукоўца адмовіўся ад кіраўніцтва музеем і пераехаў жыць і працаваць у Варшаву.

Варта прыгадаць раскопкі Я. Ядкоўскім замчышча ў Ваўкавыску ў 1935 г. Там ён знайшоў вялікую колькасць плінфы, складзенай разам у адпаведным парадку. Пазней побач са складам плінфы беларускі археолагі знайшлі падмуркі недабудаванага храма XII ст.

У 1936 г., каб працягнуць раскопкі на тэрыторыі Старога замка, з Варшаўскага археалагічнага інстытута запрасілі доктара археалогіі Здзіслава Дурчэўскага, які кіраваў імі з 1937-га да верасня 1939 г. Працягнулі раскопкі Ніжняй царквы, а таксама кансервавалі падмуркі Верхняй.

У 1937 г. З. Дурчэўскі на аснове законсерваных раскопаў пачаў ствараць археалагічны музей, які існуе па сёння і з'яўляецца першым музеем такога кшталту на тэрыторыі Беларусі. У тым жа годзе даследчык на самым мысе Замкавай гары раскрыў частку цаглянага мура з плінфы і прасачыў яго на даўжыню 4,5 м. Рэшткі гэтага мура вывучаў аўтар публікацыі ў 1981, 1985 – 1986 і 1988 гг.

У 1937 г. будынку Старога замка даследаваў прафесар Яраслаў Вайцяхоўскі. У 1937 – 1938 гг. ён знайшоў кавалкі каменнага дэкору рэнесансавага палаца, а таксама фрагменты ўнікальнага графічнага роспісу з расліннымі міфалагічнымі матывамі. Я. Вайцяхоўскі першым

Раскопкі Старога замка ў Гродна (Фота 1930-х гг.)

прапанаваў рэканструяваць замак часоў Стэфана Баторыя.

Даследаванні на Замкавай гары ў Гродне працягваліся да верасня 1939 г. Варта адзначыць, што ўсе археалагічныя і архітэктурныя помнікі часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай польскія даследчыкі лічылі здабыткамі польскай нацыянальнай культуры.

Стаўленне да праваслаўнай царквы і вернікаў іншых канфесій змянілася пад час вайны, у 1941 – 1945 гг. Пастановай СНК СССР № 299 ад 16.03.1943 г. была створаная надзвычайная дзяржаўная камісія па ўстанаўленні і разглядзе злачынстваў нямецка-фашысцкіх захопнікаў і іх саўдзельнікаў і нанесеных імі стратаў грамадзянам, калгасам, грамадскім арганізацыям, дзяржаўным прадпрыемствам і ўстановам СССР.

На месцах ствараліся абласныя камісіі, якія актыўна дзейнічалі і ў БССР. Так, Магілёўская абласная камісія абследавала два касцёлы і сем праваслаўных храмаў. З іх ацалелі толькі Мікольскі манастыр. Астатнія будынкі ніхто не аднаўляў, іх руіны паступова знеслі, а тэрыторыю забудавалі. Архівы гэтай камісіі пазней былі выкарыстаныя рэстаўратарамі для аднаўлення некаторых культурных аб'ектаў.

Ішчэ да заканчэння вайны, у 1944 г., Пётр Бараноўскі прыехаў у вызвалены Віцебск, каб аглядзець і замалаваць рэшткі Дабравешчанскай царквы XII ст.

У 1946 г. у Беларусь вярнуўся І. Хозераў. У 1946 г. ён вывучаў Сафіійскі сабор і Спасоўскую царкву Ефрасіннеўскага манастыра. На фасадах царквы рабіў заздажы, дзякуючы ім удалося вызначыць першапачатковую форму вокнаў храма, якія звонку мелі цагляныя аздабленні. У тым жа годзе І. Хозераў абследаваў Каложскую царкву ў Гродне і першы адзначыў, што яна мае ў

інтэр'еры чатыры круглыя слупы, якія ў іншых храмах Беларусі XII ст. мелі іншыя формы. На жаль, у 1947-м І. Хозераў памёр.

У 1947 г. кіраўніцтва Гродзенскага абласнога музея звярнулася ў Акадэмію навук СССР з просьбай закончыць раскопкі Замкавай гары і раскапаць рэшткі Ніжняй царквы. Справу даручылі Мікалаю Вароніну. Яго экспедыцыя працавала з 31 жніўня па 28 кастрычніка 1949 г.

У 1954 г. у Маскве М. Варонін выдаў вялікую манатрафію, у якой надрукаваў матэрыялы раскопак 1932 – 1949 гг. Даследчык грунтоўна апісаў помнікі архітэктуры на тэрыторыі Старога замка і Каложскую царкву XII ст., а таксама лякальную плінфу і знакі на цэгле.

Далей у кнізе ідзе апісанне рэштак Ніжняй царквы, яны захаваліся на глыбіню 3,5 м. Сярод маёлікавых плітак, якія мелі аздобленыя сцены, навуковец вылучае зялёную паліваную чашу дыяметрам 26 см. Аўтар дае апісанне рэшткі падлогі XII ст., зробленай з фігурных паліваных плітак, што захаваліся ў адной з апсіды і ў паўночным нефе храма. У кнізе М. Вароніна ўпершыню змешчана каларовая выява фрагмента маёлікавай падлогі пад купалам храма.

Рэстаўрацыйныя работы на тэрыторыі СССР пачаліся пасля таго, як 14 кастрычніка 1948 г. Савет Міністраў СССР прыняў пастанову, дзе ішла гаворка пра неабходнасць аховы, вывучэння і рэстаўрацыі помнікаў гісторыі і культуры. У 1949 г. адпаведны дакумент з'явіўся і ў БССР. Цягам 1953 – 1957 гг. быў зроблены спіс помнікаў гісторыі і культуры Беларусі і прынятая пастанова «Аб зацвярджанні спіска помнікаў архітэктуры БССР, якія патрабуюць дзяржаўнай аховы». Пачаўся новы этап у вывучэнні нашай архітэктурнай спадчыны.

Алег ТРУСАЎ,
кандыдат гістарычных навук

Сямейная рэліквія

Мяркую, у кожнай сям’і ёсць дарагія сэрцу рэчы, што дасталіся ад продкаў. Яны не даюць нам забыць родных, захоўваюць гісторыю сям’і. Гэта могуць быць зусім простыя рэчы.

Не ведаю, калі здарылася так, што я пачала збіраць і захоўваць прадметы маіх родных людзей, але вельмі хацелася пакінуць аб іх успамін для сябе і сваіх дзяцей.

Першая рэч, што з’явілася ў мяне, – гэта пара прабабуліных шлюбных кілішкаў, якім сёння каля 100 гадоў. Потым Псалтыр з Бібліі майго прадеда Рыгора. Гэта не ўся кніга, толькі частка. Але і частка яго жыцця. Упрыгожанні сваёй бабулі Ніны я таксама беражліва захоўваю, як і ручнік, выштыты яе рукамі ў маладосці.

Усе гэтыя рэчы вельмі каштоўныя, бо яны звязваюць нябачнай ніткаю мяне – з продкамі.

Ірына ГРЫГАРОВІЧ, г. Баранавічы

Наш календар

Са знакамітага роду Ваньковічаў

10 студзеня споўнілася 130 гадоў з дня нараджэння вядомага польскага пісьменніка і публіцыста Мельхіёра Ваньковіча, урадженца вёскі Калюжыца Бярэзінскага раёна.

Ён паходзіў са старажытнага шляхецкага роду Ваньковічаў. Яго бацька, якога таксама звалі Мельхіёр, удзельнічаў у паўстанні 1863 г. У трохгадовым узросце хлопец застаўся сиратой і выхоўваўся бабуляй. Скончыў Варшаўскі ўніверсітэт (1923). У 1920 – 1930 гг. шмат падарожнічаў па Заходняй Беларусі. Звяртаючыся да ўспамінаў дзяцінства і юнацтва, якое прайшло на Міншчыне ў Мінску, напісаў аповесць «Шчачыноўскія гады» (1934). Пасля наведвання СССР выдаў кнігу рэпартажаў «Апер’ёная рэвалюцыя» (1934). У 1927 – 1939 гг. – уладальнік выдавецтва «Рой». З 1949-га жыве ў ЗША. У 1958 г. вярнуўся ў Варшаву. Аўтар гістарычнай аповесці з часоў грамадзянскай вайны

«Шпіталь у Ціханічах» (2-е выд., 1935), рамана «Зелле на кратэры» (1957), аповесці «Вестэрплятэ» (1959), нарысаў і рэпартажаў «Монтэ-Касіна» (1957), «Ад Стоўбцаў да Каіра» (1969), успамінаў «Туды і сюды» (1961) і інш. Найбольш вядомая кніга М. Ваньковіча – «Бітва пад

Монтэ-Касіна». Гэта падрабязны рэпартаж, прысвечаны героям адной з самых вядомых бітваў Другой светскай вайны.

Мар’яна СТАБРОЎСКАЯ, бібліёграф Бярэзінскай цэнтральнай раённай бібліятэкі

Вуліца імя...

Патрыятычная субота «Імя ў назве вуліцы», зладжаная супрацоўнікамі раённай бібліятэкі, была адрасаваная старшакласнікам СШ № 3 і прымеркаваная да 105-годдзя Марыі Рамановіч і 520-годдзя райцэнтра Беразіно. Кожная 8-я вуліца ў горадзе названая ў гонар герояў вайны.

Самая маладая навучальная ўстанова райцэнтра – СШ № 3 – размешчаная на вуліцы М. Рамановіч. Супрацоўнікі бібліятэкі распавялі вучням пра дзіцячыя гады дзяўчынкі з бярэзінскай вёскі Ягудка, пра яе шчаслівае настаўніцтва перад вайной на Магілёўшчыне, пра суровыя герачныя будні партызанскай сувязной, разведчыцы 208-га партызанскага атрада і падрыўніка 345-га асобага атрада.

У 27 гадоў наша зямлячка герачна загінула ў маі 1943-га на Гомельшчыне бліз вёскі Ліскі, дзе і пахавана. Памяць М. Рамановіч увекавечана ў 1973 г. на помніку (на тэрыторыі Пагосцкай школы – выпускнікам, якія загінулі ў гады вайны), у паэме мясцовага журналіста і пісьменніка І. Маркевіча «Балада пра партызанку М. Рамановіч», а таксама ў назве вуліцы горада.

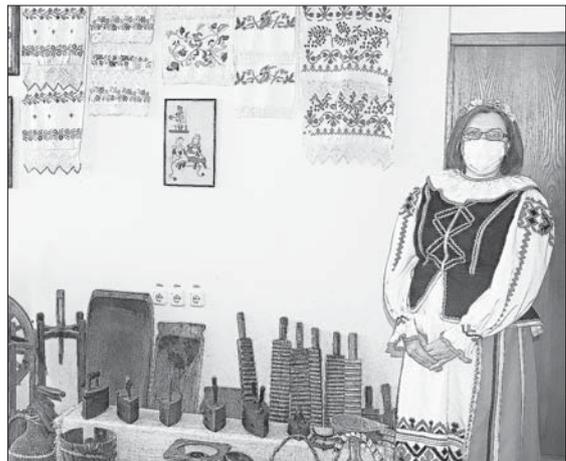
Тамара КРУТАЛЕВІЧ

Побытавыя прылады стрэшынцаў

Сярод многіх падзей, што адбыліся ў 2021 годзе ў культурным жыцці гарадскога пасёлка Стрэшын Жлобінскага раёна, асаблівае месца займае адкрыццё ў мясцовым ДOME культуры музейнага пакоя «Побытавыя прылады беларусаў».

— Для наведнікаў наш музейны пакой адчыніў дзверы 14 мая 2021 года, — кажа загадчыца філіяла «Стрэшынскі ГДК» Таццяна Асманова. — Але збіраць экспанаты для этнаграфічнага кутка стрэшынцы пачалі 25 гадоў таму. Актыўнасць праявіла работнік нашай установы Алена Ляхава. Яе падтрымалі Алена Панамарова, Раіса Харытонова ды іншыя жыхары мястэчка. А потым з цікавасцю да гэтай справы падключыліся работнікі ГДК Галіна Ступянёва, Аляксандра Харытонова, Ленмар Асманавіч і Марына І.

Сёння фонды музейнага пакоя налічваюць больш за 70 саматканых пакрываў, вышытыя абрусы, сурвэткі, што раней упрыгожвалі многія хаты стрэшынцаў. Сабраныя тут і звыш 140 іншых экспанатаў хатняга побыту

жыхароў мястэчка ХХ стагоддзя: прасы на вуголі, радыёла і грамафонныя кружэлкі, гадзіннікі і іншыя рэчы савецкага перыяду. Усе яны сёння з'яўляюцца каштоўнымі прадметамі вывучэння хатняга побыту беларусаў Падняпроўя.

Музейны пакой ніколі не пустуе. Тут праходзяць экскурсіі для школьнікаў,

сюды наведваюцца госці старажытнага Стрэшына. Часта тут бываюць стрэшынцы сталага ўзросту. І гэта зразумела. Хатнія прадметы, што сёння сталі музейнымі экспанатамі, нагадваюць ім дзяцінства і маладосць.

*Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца, г. Жлобін
Фота аўтара*

Карціны без пэндзля і фарбаў

Вышыўка – від творчасці, які прываблівае многіх. Аднак адзінкам хапае цяжкіх для стварэння маленькіх шэдэўраў. Хтосьці хутка запальваецца, асвойвае розныя тэхнікі, а пасля цікавацца да справы знае.

Для Наталлі Ачарэтай вышыўка – частка жыцця. Гэтану занятку яна прысвячае шмат часу і сіл. Нягле-

дзячы на тое, што жанчына ўзначальвае Астравецкую раённую бібліятэку і вольнага часу ў яе зусім няшмат, яна заўжды знаходзіць гадзінку для любімай справы. Шыкоўныя стракатыя півоні, зімовыя матывы, гарадскія краявіды – усё гэта створана рукамі нашай таленавітай зямлячкі. Іголкай, бы чароўнай палачкай, Наталля Уладзіміраўна стварае і вобразы людзей.

Вось прасочваецца вытанчаны сілуэт жанчыны, а вось – дзеці. На дзвюх карцінах красуецца Одры Хэпберн – адна з самых знакамітых і прыгожых актрыс ХХ стагоддзя.

Цікавіцца майстрыха і біблейскімі матывамі. Мадонна – вечны вобраз, да якога звяртаюцца творцы. Наталля Уладзіміраўна стварыла некалькі карцін з выявай Мадонны. Самай значнай з'яўляецца «Песня анёлаў».

— Наталля Уладзіміраўна, як узнікла ідэя стварэння такой карціны?

— Ідэя ўзнікла нечакана. Біблейскія матывы мяне заўсёды прываблівалі. Я ўжо вышывала вобраз Мадонны, толькі ў значна меншым фармаце.

— Адкуль былі ўзятыя схема вышыўкі? Ці шмат матэрыялу спатрэбілася?

— Схему я набыла праз інтэрнэт. Яна ўразіла мяне, вельмі захацелася стварыць сваю карціну паводле гэтай схемы. Шмат часу заняла падрыхтоўка. Паступова збіраліся ніткі. Спатрэбілася больш за 80 адценняў колераў і метр канвы.

— Колькі часу заняла праца над гэтай іконай?

— Абраз вышывала дзве зімы. Праца гэта дастаткова карпатлівая, бо патрабуе павышанай увагі. Нельга збіцца, апусціць штоосьці або дадаць, пераблытаць колер. Таму, калі адчувала сябе моцна стомленай, за гэту працу не бралася, пакідала на іншы дзень.

— Які далейшы лёс іконы?

— Яна ўжо асвечана мясцовым ксяндзом, укладзена ў прыгожы багет, а на свята падаравана касцёлу Адшукання Святога Крыжа ў Астравіцы.

— Дзякуй за размову!

*Гутарыла
Вольга ЗАЯНЧОУСКАЯ*

Студзень

11 – Глінскіх Яўген Міхайлавіч (1922 – 1985), артыст балета, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

12 – Міхась Калачынскі (Міхаіл Іванавіч; 1917, Крупкі – 1990), паэт, перакладчык, сцэнарыст, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

13 – Лебедзеў Віктар Цімафеевіч (1932 – 2001), актёр тэатра і кіно, народны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

14 – Вера Вярба (сапр. Сакалова Гертруда Пятроўна; 1942, Талачынскі р-н – 2012), паэтэса, перакладчыца – 80 гадоў з дня нараджэння.

16 – Захлеўны Леанід Канстанцінавіч (1947, Гродна), кампазітар, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1980) і Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1994), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2011) – 75 гадоў з дня нараджэння.

16 – Ліневіч Яраслаў Львовіч (1932, Лідскі р-н), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат прэміі Савета Міністраў СССР (1985), сярод асноўных працаў якога – генеральны план Брэста, праекты планіроўкі водна-зьялёнага дыяметра і цэнтра Мінска, праекты планіроўкі і забудовы мікрараёнаў у Наваполацку, Віцебску, Гродне, Салігорску, Магілёве, Брэсце і інш. – 90 гадоў з дня нараджэння.

17 – Станіслаў Аўгуст Панятоўскі (да каранацыі Станіслаў Антоні; 1732, Камянецкі р-н – 1798), апошні кароль Рэчы Паспалітай і вялікі князь літоўскі – 290 гадоў з дня нараджэння.

17 – Тарноўскі Уладзімір Мікалаевіч (1947), архітэктар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1998) – 75 гадоў з дня нараджэння.

Апрытомней, ці Пра бяспеку зімой

Вадзя, прыйшоўшы з начной змены, адчыніў дзверы і ўвайшоў у пакой. «Тата, добрай раніцы!» – весела сказаў ён і зірнуў на ложка, дзе адпачываў стары. Той нерухома ляжаў на спіне і амаль нячутна дыхаў, а на прывітанне сына не адрагаваў ніяк. Вадзя падляцеў да таты і пачаў яго будзіць, але стары нават не звярнуўся. Вадзя яго і трос, і набок пакаляў, і нашатырнага спірту даў панюхаць – рэакцыя адсутнічала.

Праз два двары ад іх жыла вясковая доктарка Валянціна. Вось да яе Вадзя і паляцеў. Жанчына ўхапіла ў рукі медыцынскі чамаданчык і хутка пайшла да двара дзедка Андрэя. Яна прысела каля старога, палчыла пульс, паслухала сэрца і пачала мераць крывяны ціск. Тады Валянціна зірнула на грубку і канстатавала: «Рана была зачыненая юшка, дзед Андрэй учадзеў». Яна раскрыла свой чамаданчык і дастала металічны стэрэлізатар са шпрыцамі. Затым адламала ампулу з лекамі і пачала набіраць іх у шпрыц. Уся гэтая дзея суправаджалася металічным пастукваннем.

Падрыхтаваўшыся да ін'екцыі, Валянціна загадала Вадзю павярнуць тату на бок. І тут здарылася смешнае. Не расплюшчваючы вачэй, дзед Андрэй пачаў аказваць ім актыўнае супраціўленне, не даючы павярнуць сябе на бок і крыху спусціць штаны. Вадзя з доктаркай пачалі сілай варочаць хворага. І раптам дзед Андрэй, не расплюшчваючы вачэй, сказаў: «Колькі жыву – не выпіў ніводнага парашочка, ніводнай каплі мікстуры і ніколі мне не рабілі ін'екцыі! Кіньце вы дурную справу, не дамся! Не дам-ся-я!» Вадзя пачаў смяцца, а доктарка канстатавала: «Гэта ён ад металічнага стукі стэрэлізатара апрытомнеў! Вось і добра! Толькі скажы, Вадзя, тату, што не трэба рана юшку зачыняць».

З гэтымі словамі жанчына склала свой медыцынскі чамаданчык і пайшла ў амбулаторыю.

Валянціна БАБКО-АЛЯШКЕВІЧ,
в. Радкава, Салігорскі раён

Адказы на крыжаванку ў № 1

Уздоўж: 1. Мікола. 5. Начлег. 8. Дасье. 10. Ампір. 12. Адсек. 14. Каханне. 15. Ашыек. 17. Плато. 18. Завей. 19. Змена. 20. Сонца. 21. Аднос. 23. Хвальба. 27. Егер. 29. Акын. 30. Дождж. 31. Балада. 32. Абярэг.
Упоперак: 2. Ксі. 3. Адна. 4. Ясна. 5. Неон. 6. Лёд. 7. Хата. 9. Акно. 11. Прызванне. 13. «Сланечнік». 16. Кніга. 17. Позва. 20. Снег. 22. Сані. 24. Вада. 25. Лыжы. 26. Божа. 28. Рол. 29. Аер.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

РАЗМАЛЁўКА дэкаратыўная (закачанне артыкула). У 1960 – 1980-я гг. рэчы дэкаратыўна-ўжыткавага і сувенірнага характару (насенныя пано, кухонныя наборы, куфэркі, цацкі), аздобленыя традыцыйнай размалёўкай па дрэве, шкле, палатне, выпускаюць прадпрыемствы мастацкай прамысловасці, ствараюць народныя майстры, мастакі. У манументальным мастацтве XVI – пачатку XIX ст. дэкаратыўная размалёўка – фрэска, грызайль, тэмпера – былі пашыраныя ў аздобленні інтэр'ераў культовых і палацавых будынкаў стыляў барока і класіцызму: Нясвіжскі касцёл езуітаў, Гальшанскі касцёл французскага, касцёл Тадэвуша ў в. Лучай Пастаўскага раёна, Магілёўскі касцёл кармелітаў, Троіцкі касцёл і Петра-Паўлаўская царква ў Ружанях Пружанскага раёна, касцёл бернардынцаў у Гродне, Андрэўскі касцёл у Слоніме, Варварынская царква ў Пінску, Спаса-Праабражэнская царква ў в. Смалыні Аршанскага раёна, палацы ў Гомелі, Свяцку Гродзен-

скага раёна і інш. У беларускім савецкім манументальным жывапісе размалёўка, пераважна энкаўстыка, тэмпера, пашыраная ў аздобленні грамадскіх будынкаў. У 1930 – 1950-я гг. у размалёўцы працавалі Валянцін Волкаў, Ісак Давідовіч, Яўген Зайцаў, Мікалай Тарасікаў, Яўген Ціхановіч. Сярод найбольш значных працаў 1960 – 1980-х гг. «Вялікая Айчынная вайна. 1944» Міхаіла Савіцкага ў Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчынай вайны, «Стары і новы Вільнюс» Святланы Катковай і Зоі Літвінавай у кінатэатры «Вільнюс», «Асветнікі» Гаўрылы Вашчанкі ў ДOME настаўніка, «Заснавальнікі Беларускага ўніверсітэта» Уладзіміра Самсонава ў старым корпусе факультэта журналістыкі БДУ, «Музыка» Сцяпана Катовіча ў сярэдняй спецыяльнай музычнай школе пры Белдзяржкансерваторыі (усе ў Мінску), «Памяць» Віктара Лук'янава ў Музеі баявой славы ў Полацку, «Юнацтва» Яўгена Кузняцова ў будынку санаторыя «Аксакаўшчына» (Валожынскі раён).

РАЗМАЛЁўКА ПА ДРЭВЕ – арнаментальныя ці сюжэтныя кампазіцыі ў інтэр'ерах або на прадметах побыту, створаныя сродкамі жывапісу; від дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва. Шырока вядомыя хахламская, гарадзецкая размалёўка па дрэве і інш. У Беларусі вядомыя размалёўкі на біблейскія і евангельскія сюжэты інтэр'ераў Куцеінскай Богаяўленскай царквы 1-й паловы XVII ст., царквы Св. Духа Тупічэўскага манастыра ў Мсціславе (XVII ст.), царквы Св. Тройцы Маркава манастыра ў Віцебску (XVII – XVIII ст.). Высокімі якасцямі вызначаюцца размалёўкі інтэр'ера драўлянай царквы ў в. Цімакавічы Капыльскага раёна, выкананыя ў 1906 г. Францішкам Бруздовічам. Дзкор вылучаецца багаццем колеравых спалучэнняў, гармоніяй каларыту і складаецца з раслінных матываў (пераважаюць кветкі рамонку, ружы, нарцысы). У народным побыце была пашырана размалёўка вазкоў, дуг, прасніц. У 2-й палове XIX ст. размалёўка па дрэве стала ўжывацца для аздоблення мэблі, у першую чаргу куфараў размаляваных (найбольш вядомыя Агоўскія куфры), рамак для фотаздымкаў. У наш час значнае пашырэнне атрымала размалёўка традыцыйнага народнага жылля. Размалёўваюць ганкі, ліштвы, франтоны, вароты,

Размалёўка па дрэве.
Дэкаратыўная малерка

агароджы, сцены дамоў адным колерам, з адценнямі або рознымі колерамі, што надае народнаму жыллю значную мастацкую выразнасць. У Давыд-Гарадку Столінскага раёна існуе размалёўка плакетак для вызначэння сорту насення – на невялікіх кавалках фанеры ці кардону на блакітным ці чорным фоне наносяцца выявы кветак, агародніны (майстры В. Тукін, Д. Цубер, Б. Сыса і інш.). Такімі плакеткамі суправаджаецца продаж насення на рынках. На аснове народных традыцый ствараюцца сувеніры, цацкі і іншыя дэкаратыўныя вырабы на Пінскай, Жлобінскай фабрыках мастацкіх вырабаў, Брэсцкай фабрыцы сувеніраў.